

cerskorps", som Lind derfor argumenterer for, kun havde „en ret spin-
kel baggrund i virkeligheden".

Festskriftet, der sluttet med et behørigt overblik over Jens E. Olesens omfattende øuvre, kan særligt anbefales til alle, der er interesseret i krydsfeltet mellem tysk og skandinavisk historie.

Jakob Seerup

| MIKKEL VENBORG PEDERSEN (RED.): *Danmark og kolonierne. Danmark en Kolonimagt*, Gads Forlag, København 2017, 480 s., 349,95 kr.

I Gads nye store historie på fem bind om Danmarks koloniale fortid er dette bindet om hellheden. Hele projektet er en markant manifestation af det blomstrende miljø for dansk kolonihistorie, som er opstået i den seneste generation. Mens de øvrige bind fokuserer på kolonierne i henholdsvis Vestindien, Guldkysten, Indien og Grønland, drejer det sig her om at analysere kolonierne som dele af et samlet hele, det danske monarki. Uffe Østergaard åbner engageret med at argumentere for nødvendigheden af at se danmarkshistorien på en bredere baggrund i stedet for isoleret og begrænset til det lille territorium, der var tilbage efter de mange nederlag op gennem Europas krigshistorie. Den danske stat indgår stadig i et fælleskab med de nordatlantiske områder, Grønland og Færøerne, hvis karakter den danske offentlighed nok burde have et mere afklaret forhold til. Rammen for en sådan forståelse kan ikke udstikkes af kongeriget i snæver forstand.

Imperium kunne da være et nærliggende alternativ. Det har bindets anden forfatter, Michael Bregnsbo forfriskende gjort sig til fortaler for ved anden lejlighed. Men inden for dette værks kronologiske periode, år 1600 til i dag, virker imperiebegrebet ikke særligt godt. Dertil var det oldenborgske monarki trods alt for svagt og for lille i sammenligning med tidens store europæiske imperiemagter, som Niels Brimnes bemærker i et kort begrebsafklarende indskud. Derimod mobiliserer Bregnsbo begrebet om komposit- eller rettere konglomeratstaten, sådan som Harald Gustafsson har slået til lyd for i Skandinavien (s. 65). I en serie klare kapitler, grundstammen i bindet, gennemgås den danske konglomeratstats udvikling fra 1600-tallet til 1900-tallet sobert og nuanceret. Det er sikkert klogt med den afdæmpede, beskrivende tone. Betydningen af kolonihistorien er mildt sagt omstridt. Ønsker om undskyldninger fremføres med jævne mellemrum fra forskelligt hold, og i den situation er en afbalanceret, nøgtern eller, som redaktørerne skriver (s. 5), „ordentlig" gennemgang et godt udgangspunkt for forståelsen. Til gengæld skærpes synspunkterne så ikke helt så meget i fremstillingen. For en af de ting, man som læser hæfter sig ved,

er, med hvor relativt lille vægt kolonierne indgik i monarkiets samlede portefølje af besiddelser. Langt mere end en klassisk kolonial magt ligner det danske monarkis situation snarere en nordeuropæisk udgave af det østrig-ungarskes dilemma og udfordring. Begge blev de i øvrigt fanget i den proces, der førte til Tysklands samling. Efterhånden som disse monarkier fik besvær med at stå sig i den europæiske mellemstatslige konkurrence, blev de udfordret af regionale løsrivelseskrav og afviklet i nederlagenes stund. For Østrig-Ungarn blev 1. Verdenskrig den stresstest, som afmonterede konglomeratet, så det blev opsplittet i mindre nationalstater.

I det langt svagere danske monarkis tilfælde indledtes denne proces meget tidligere. Kalmarunionens opbrud, Svenskekrigene, Napoleonskrigene, 1864, alle skar de store lunser af monarkiets territorier. Med afståelsen af Norge i 1814 fik man lov at beholde de nordatlantiske områder, men det foregik fuldstændig på Storbritanniens nåde. Det samme kan man sige om de tre caribiske øer, forterne på Guldkysten og handelsstationerne i Indien. Grundlagt i løbet af 1600-tallet havde de været monarkiets merkantilistiske forsøg på at få del i den fremvoksende koloniale handel og rigdomme. Men da man havde nok at se til med blot at holde sig oven vande i Europa, havde der aldrig været midler til den store ekspansive koloniale bevægelse. I to kapitler beskriver Poul Erik Olsen administrationen af de koloniale territorier og menneskestrømmen mellem koloni og metropol. Det afdækker en historie om grænser for overmagten og herredømmet. Langt fra metropolen kunne staten ikke gennemtvinge den orden, den kunne regne med i hovedlandet. Man måtte gå på kompromis med de standarder, man var vandt til, og acceptere både en stor grad af autonomi i embedsførelsen, rigeligt med korruption og mange livspraksisser blandt regerende og regerede, som man ikke ellers tolererede i Danmark. Blandt de folk, som drog ud til tropkolonierne, var dødsraten i øvrigt skræmmende høj. Kolonierne blev aldrig et hovedmål for den danske udvandring. Her drog folk andre steder hen, f.eks. til det nye USA. En pæn del af plantageejerne på de vestindiske øer var således heller ikke fra Danmark eller Norge og der eksisterede derfor også f.eks. en stor katolsk menighed (s. 237-238, 244). Op gennem 1700-tallet tjentes der dog penge. Det er den florissante periode, som analyseres nærmere i Mikkel Venborg Pedersens to kulturhistoriske kapitler om de koloniale varer, der forandrede forbrugsvanerne i Danmark, og om de byggerier, som profitten finansierede i „moderlandet“. De koloniale varer var ikke blot væsentlige som en direkte tilføjelse til markedsbuddet, men fik også betydning ved at inspirere til hjemmeproducerede „kopier“ og nye produkter, som inkorporerede elementer af de eksotiske varer. I øvrigt bider man mærke i, at væsentlige dele af im-

porten ikke kom fra de små danske kolonier. Englændernes import af farvede bomuldsstoffer fra Indien vandt f.eks. en betydelig del af markedet i Danmark. Men det alt sammen inspirerede også etableringen af danske virksomheder. På den led blev kolonialismen en stærk kilde til udviklingen af det moderne marked og dets forbrugskultur.

Napolconskrigen satte en brat stopper for det florissante eventyr. Herefter var de små tropekolonier underskudsforretninger, som afhændedes til briterne og efter adskillige forgæves forsøg til USA. Da den europæiske kolonialisme gik ind i sin mest intensive fase, var den danske allerede under afvikling. Hvis Danmark altså ikke passer ind i en postkolonial stereotyp om den store, overmægtige kolonimagt, er det dog ikke nødvendigvis nogen grund til selvtilfredshed. Det var resultatet af manglende formåen snarere end manglen på lyst. Derfor omfatter bindet også en behandling af de mange danske firmaer og personer, som engagerede sig i andre mere dynamiske kolonimagters projekter. Karen Blixens farm i Kenya var langt fra det eneste eksempel på den aktivitet.

Til slut gennemgår Anne Folke Henningsen så med udgangspunkt i postkolonial tænkning, hvordan erindringer om kolonitiden og danskernes måde at forstå og fremstille den på har ændret sig gennem tiden og er til fortsat og ofte konfliktfyldt diskussion. Her behandles etnografiske samlinger og koloni-udstillinger gennem tiderne, og vi får centrale nedslag i den nutidige, polariserede debat om, hvordan vi skal omgås og erindre vores fortid. Hvad skal man huske: Er det den brutale plantageejers eller tværtimod ophævelsen af slaveriet, racistisk diskrimination og dansk arrogance på Grønland eller en „overvejende beskyttende“ (s. 5) administration og store investeringer i udviklingen af områdets samfundsmæssige infrastruktur? Ved læsning mindes man endnu en gang om, at historikerens ønske om at forstå fortiden på dennes egne præmisser ikke nødvendigvis harmonerer med samfundets behov for politisk at tage stilling. Skal historie overhovedet give mening som aktivitet, må det være nutidens spørgsmål og interesser, der driver værket. Til gengæld er det så historikernes opgave at udfordre og nuancere forventningerne til de svar, der fremkommer.

Det lykkes bindet her på mange måder med. Værket er heldigvis henvendt til et bredt publikum og overdådigt illustreret. Men den afbalancerede formidlende form, hvor alle synspunkter skal med, og hvor man i øvrigt næsten har afstået fra et videnskabeligt apparat bortset fra en afsluttende litteraturliste, betyder til gengæld, at man måske ikke helt har udnyttet det kritiske potentiale i den danske historiske erfaring. Værkets styrke er, at man skriver den danske kolonihistorie ind i moderne vestlig og postkolonial historieskrivning om kolonialismen og kompositstaterne. Den er formet i studiet af de leden-

de magter, men den danske historie repræsenterer en anden erfaring, hvor staten ligeså meget er et „offer“ for begivenhedernes gang som den myndige formgiver af udviklingen. Den betændte Thule-sag afspejler vel om noget ikke blot statsmagtens ringeagt for de grønlandske fangere, som blev flyttet, men også dens fundamentale magtesløshed over for USA. Hvordan må en sådan relativ svaghed modificere tidens herskende postkoloniale teoridannelser, der normalt udspringer af en forestilling om metropolens overmagt og evne til at dominere og i øvrigt ser udviklingen af metropolens samfund primært som „frugten“ af kolonialismen (hvad der jo ikke i nær samme grad lader sig gøre i Danmarks tilfælde). Det får vi mange antydninger af i bindets facetterede og fine diskussion af Danmark som kolonimagt, men det udfoldes ikke helt. Og det ville måske også have været en anden opgave. Her har vi til gengæld en flot, alt andet end nationalt forsnævret, vellykket fremstilling af koloniernes placering inden for den danske stat og det eksisterende monarki.

Peter Fibiger Bang

| NIELS BRIMNES (RED.): *Danmark og kolonierne: Indien - Tranquebar, Serampore og Nicobarerne*, Gads Forlag, København 2017, 414 s., 349,95 kr.

Indtil for nylig hævdedes det jævnligt i den offentlige debat, at historien om dansk kolonialisme var et glemt og måske gemt kapitel i Danmarkshistorien. Det synspunkt stemmer dog ikke med forskningsindsatsen på området, som har været stigende siden 1980'erne og navnlig efter årtusindskiftet. Til gengæld har formidlingen af området længe savnet en opdatering af de tidligere standardværker. Her tænkes især på *Vore gamle tropekolonier*, der udkom første gang 1952-53, og de tre supplementsbind om kolonierne til *Politikens Danmarkshistorie*, som udkom i 1980'erne, men også det populære og billedrige værk *Fjernt fra Danmark* fra 1974, som blev mere udbredt end de to andre. Heldigvis har Gads Forlag nu rådet bod på denne mangel med det nye fembindsværk *Danmark og kolonierne*, som præsenterer en samlet fremstilling af den danske kolonialismes historie baseret på den nyeste forskning.

Denne anmeldelse fokuserer på bindet om den danske kolonialisme i Indien. Alligevel giver det mening indledningsvis at introducere værket i sin helhed, da de overordnede tilgange og perspektiver går på tværs af bindene. Værket består af fire bind om den danske kolonialisme i henholdsvis Indien, Vestafrika, Vestindien og Grønland samt et femte bind om Danmarks relation til kolonierne. Set i forhold til de tidligere standardværker består den nye tilgang primært i, at den na-